

Volt egyszer egy Orfűi Skanzen

NEICHL NOÉMI

Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztály, H-7621 Pécs, Rákóczi út 15.
e-mail: neichlnoemi@gmail.com

Rezümé: A Baranyai Skanzen (más néven Orfűi Skanzen) története az 1960-as években kezdődött, a többi hazai skanzen és szabadtéri néprajzi múzeum létrejöttével egy időben. Írásom célja az Orfűi Skanzen rövid, de annál érdekesebb történetének bemutatása a Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztályának szöveges és fotódokumentációi alapján.

Kulcsszavak: néprajz, szabadtéri néprajzi múzeum, skanzen, múzeumtörténet, Orfűi Malmok, vízimalom, malommúzeum, tervdokumentáció, tudományos tervvázlat

There was an Open Air Museum in Orfű.

Summary: The history of the Baranya Open Air Museum (aka. Skanzen in Orfű) started in the 1960s at the same time as the other Hungarian skanzens and open air ethnographic museums were established. The purpose of my paper is to present a brief but fascinating history of the Skanzen in Orfű based on the text and photo documentation of the Department of Ethnography of Janus Pannonius Museum.

Keywords: ethnography, open air museum, skanzen, history of museum, Mills of Orfű, watermill, mill museum, project documentation, scientific outline

Bevezetés

A 2021-ben 50+¹ éves születésnapját ünneplő Orfűi Malmoknak a közösségi médiában megjelenő bejegyzéseit² olvasva támadt az az ötletem, hogy a pécsi Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztályának muzeológusaként bemutassam az 1960-as években Orfűre álmódott Baranyai Szabadtéri Néprajzi Múzeum történetét. A koncepció kidolgozásában többek között a JPM akkori néprajzos és régész muzeológusai is bekapcsolódtak.

Az Orfűi Skanzen egyik központi épülete az Orfűi Malmok vízimalma és a mai Kézműves Ház épülete lett volna.

Írásomban a Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztályának adattárában és fotótárában fellelhető dokumentáció alapján mutatom be a Baranyai Szabadtéri Néprajzi Múzeum tervezése során készített tervdokumentáció, tudományos tervek, koncepciók és javaslatok áttekintésével az Orfűi Skanzen rövid, de annál izgalmasabb történetét.

¹COVID19-járvány helyzet korlátozásai miatt 2020-ban nem tudott megrendezésre kerülni az jubileumi esemény
²Orfűi Malmok Facebook: <https://www.facebook.com/hashtag/jubil%C3%A1lmalom>

Hogy is kezdődött az Orfűi Skanzen története?

Az európai szabadtéri múzeumok története a 19. század végére nyúlik vissza. Az 1891-es alapítású Stockholmi Skanzen példáját követve számos szabadtéri múzeum létesült Skandináviában és Európa más tájain a 19-20. század fordulóján. Magyarországon szabadtéri néprajzi gyűjtemény létrehozásának igénye a honfoglalás 1000. évfordulójára szervezett országos kiállítás kapcsán vetődött fel elsőként. A népi építészetnek az első és egyedülálló ilyen jellegű bemutatási módja Jankó János Néprajzi Faluja volt az Ezredéves Kiállításon. A Néprajzi Falu sikerén felbuzdulva a 20. század első felében számos terv és koncepció fogalmazódott meg egy központi és több regionális szabadtéri múzeum létrehozására. A tervek megvalósítását azonban anyagi nehézségek és a 20. század első felének ismert történelmi eseményei akadályozták meg. Az 1950-es években felgyorsult a hagyományos paraszti építészet átalakulása: a parasztházak és hozzá tartozó gazdasági épületek korszerűsítésre vagy elbontásra kerültek. E folyamatok egyre inkább előrevetítették ezen népi emlékek szabadtéri néprajzi gyűjteményekbe való áttelepítését, és az ez által való megmentésüket. 1958-ban a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Bizottsága fogalmazta meg az efféle célokat szolgáló múzeum létesítésének szükségességét. Nem sokkal később minisztériumi megbízást kapott a budapesti Néprajzi Múzeum egy központi szabadtéri néprajzi múzeum megszervezésére Szentendrén. Ezzel párhuzamosan pedig vidéken is elindult a regionális szabadtéri néprajzi múzeumok kialakítása (Zalaegerszeg, Szombathely, Nyíregyháza-Sóstó, Ópusztaszer, Szenna).³ Baranya szabadtéri néprajzi múzeumának ügyét 1961-től Füzes Endre, a Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztályának akkori vezetője szorgalmazta. Elképzelései szerint a megyeszékhelyen valósult volna meg e táj népi építkezési és települési hagyományait bemutató kiállítás. A pécsi Mandulásban képzelte el a megye szabadtéri néprajzi múzeumát, azonban ennek kivitelezését a távlati városrendezési tervek nem tették lehetővé. Egy másik koncepció szerint pedig Harkány adott volna otthont a szabadtéri gyűjteménynek, ám ezt a terület táji és infrastrukturális adottságai akadályozták meg. Mándoki László, a Néprajzi Osztály későbbi osztályvezetője viszont az akkoriban kiépülő orfűi üdülőterületen látta egy esetleges skanzen kialakításának lehetőségét. Ez a felvetés táji adottságaiban és turisztikailag is megfelelt volna az elvárásoknak.⁴

A Baranyai Szabadtéri Néprajzi Múzeum létesítésének terve tehát a regionális gyűjtemények létrehozásának folyamatába illeszkedett volna bele, melyet az egykori orfűi vízimalom és a hozzá tartozó épületegyüttes közvetlen környezetében építettek volna fel.

1. ábra: Az Orfűi községben kialakítandó szabadtéri néprajzi múzeum tanulmánytervéhez készült borító logója, Pécsi Tervező Vállalat, Szigetvári János építész-mérnök 1967. JPM Néprajzi Osztály Adattára, 993-83.

³FÜZES 1997: 310-311.

⁴MÁNDOKI 1967

Tervkonzultációk, előkészítő bizottságok, tudományos tervek hol vagytok már?

„Eljöhet a nap, / amikor minden aranyunk / sem lesz elegendő, / hogy a múlt időjének képét / visszavarázsolja...”⁵ —írja az Orfűi Skanzen tanulmányának bevezetőjében Szigetvári János, a Pécsi Tervezővállalat építészmérnöke. Szigetvári 1967 folyamán kezdett el foglalkozni a Baranyai Szabadtéri Néprajzi Múzeum megtervezésével. A koncepció kidolgozását megelőzően több külföldi skanzenbe is ellátogatott, többek között a stockholmi Nordiska Mussetba is. Szigetvári János népi építészet és műemlékvédelem iránti elkötelezettsége és e téren végzett gyűjtőmunkái⁶ miatt már kellő ismerettel rendelkezett a szabadtéri néprajzi gyűjteménybe kiszemelt konkrét épületekről és megóvásuk gyakorlatáról is.

Szigetvári és a vállalat munkatársai – társadalmi munkában – nem csak tartalmában, hanem küllemében is igényes tervdokumentációt állítottak össze. Az Orfűi Skanzen tervezett logójával illusztrált fekete mappa szakvéleményeket, felméréseket, talajfeltárásokat és a Tervező Vállalat által elkészített elvi rendezési terveket tartalmazta.⁷ Ezekkel a dokumentumokkal ismerkedhettek meg a résztvevők 1967. december 18-án a Pécsi Tervező Vállalat hivatalos tervkonzultációján. A megbeszélésen Füzes Endre, a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályának csoportvezetője, Mándoki László, a JPM Néprajzi Osztályának muzeológusa, igazgatója volt jelen, valamint a Baranya megyei Tanács részéről Lippenszky István és Ormai József, az Abaligeti Községi Tanácstól Somogyvári elvtárs, a Pécsi Tervező Vállalattól pedig Keresztfalvi Artur, Szigetvári János és Erdélyi Gábor. A tervkonzultáció egyik fontos konszenzusa az volt, hogy mivel eddig konkrét néprajzos szakmai irányítás nem egészítette ki a tervezést, ezért a tervező vállalat mellé be kell vonni a megyei múzeumot is mint szakmai szervezőt. 1968 márciusára Füzes Endre el is készítette Az Orfűi Szabadtéri Néprajzi Múzeum (Baranyai falumúzeum) tudományos tervének vázlatra című tanulmányát, melyben 14 táji egységet álmódott meg az Orfűi Falumúzeumba, ezek egy-egy baranyai portát mutattak volna be lakóházakkal és gazdasági épületekkel. A táji egységek mellett 17 különböző tematikus egység jelent volna meg, mint például olajmalom, patakmalom, halásztanya, pincék, egy csárda Botykapeterdről, temető, kálvária, cigány telep (román teknővájó kunyhók sárkemencével), hidak, haranglábok, útszéli keresztetek, kilométerkövek, iskolaépület, kocsmá és szatócsbolt.⁸

**2. ábra: A tervezési terület látképe Orfű Kis-tó partján, Lantos Miklós fotója, 1967.
JPM Néprajzi Osztály Adattára, 993-83.**

⁵SZIGETVÁRI 1967

⁶SZÁSZ – SZIGETVÁRI 1976

⁷SZIGETVÁRI 1967a

⁸JPM Adattár 1968c

Füzes terveinek előterjesztése után 1968. április 12-én a Baranya megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályának népművelődésügyi csoportvezetője, Antal Gyula elvtárs felkérte Dankó Imre megyei múzeumigazgatót a Baranyai Szabadtéri Néprajzi Múzeum Előkészítő Bizottságának megalakítására. A bizottság javasolt tagjai a következő szaktekintélyek voltak: Andrásfalvy Bertalan (MTA Dunántúli Tudományos Intézetének munkatársa), Cseh István (Országos Műemléki Felügyelőség), Dankó Imre (JPM megyei múzeumigazgató), Füzes Endre (az országos skanzenbizottság tagja), Kodolányi János (a Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese, megyénk területi referense), Mándoki László (JPM Néprajzi Osztályának vezetője), Sarosácz György (Kanizsai Dorottya Múzeum igazgatója, Mohács), Szigetvári János (Baranyai megyei Tanács Tervező Iroda munkatársa), Takács Gyula (Baranya megyei Tanács VB elnökhelyettese). A bizottság feladatául tűzték ki a Baranya Szabadtéri Néprajzi Múzeum elvi és gyakorlati előkészítését, státuszának, szervezeti rendjének és illeszkedésének meghatározását, valamint azt, hogy a JPM Néprajzi Osztályára mielőbb egy, kizárólag e témára függetlenített szakmúzeológust helyezzenek.⁹

A tervegyeztető tárgyalás jegyzőkönyvéből kiderül, hogy először Szigetvári János mint tervező ismerteti az 1967-es koncepciót a megjelenteknek. Majd felhívja a figyelmet az egyes tájegységek még meglévő, de már pusztulásra ítélt épületeinek védelmére, illetve ezek skanzenbe való áttelepítésére. A tervegyeztető tárgyaláson a kivitelezés munkálatainak első ütemű megvalósítását 1970-re határozták meg, ennek során 3 épületet terveznek felújítani és a közönség számára elérhetővé tenni.¹⁰

A nagyközönség a Dunántúli Napló 1968. szeptember 6-ai számában közölte, a megyei Tanács elnökével készült interjúból értesülhetett arról, hogy készülnek a skanzen tervei, a 250 ezer forintos beruházást a megyei Tanács megszavazta, a terveket megrendelte.¹¹

A megvalósítás felé vezető következő lépésre Sellyén került sor, ahol is 1968. október 27-én a Baranyai Szabadtéri Múzeum Előkészítő Bizottságának nyilvános alakuló ülésén Füzes tudományos tervvázlatát a Baranya megyei Tanács Tervező Iroda elé terjesztették. A Tervező Iroda szakvéleménye még ez év december elsejéig el is készült, melyet a JPM Néprajzi Osztály vezetőjének meg is küldtek.¹² Ezzel párhuzamosan 1968. október 29-én a Baranya megyei Tanács Művelődési Osztályának nevében Orsós László elvtárs megrendeli az Orfűi Skanzen programját a Baranya megyei Tanács Tervező Irodájánál. A tervezéshez szükséges tudományos program alapját Szigetvári tervtanulmánya és Füzes tudományos vázlata szolgáltatja. Ezek kidolgozásáért azonban – a jegyzőkönyvek alapján – a Baranya Szabadtéri Néprajzi Múzeum Előkészítő Bizottsága és a JPM lesz a felelős. A beruházási költségek miatt a tervek kivitelezését öt ütemben határozták meg, ennek első üteme a vízimalom és a hozzá tartozó lakóház felújítása és kiállításra való előkészítése lesz.¹³

A koncepció és a konkrét tervek

Az elképzelés szerint, aki a Baranyai Szabadtéri Néprajzi Múzeumba látogat, öt egy bejárati kapu fogadja majd. A kapu két faszerkezetű, a népi építészetet jelképező épüle-

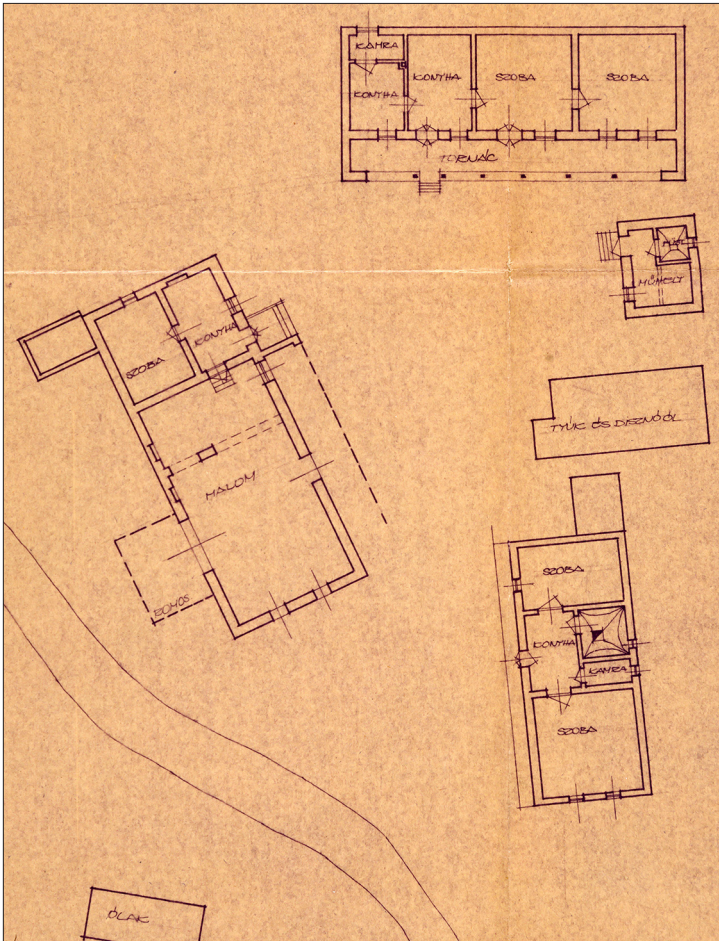
⁹MÁNDOKI 1968.

¹⁰JPM Adattár 1968a.

¹¹Dunántúli Napló, 1968.

¹²JPM Adattár 1968b.

¹³ORSÓS 1968.

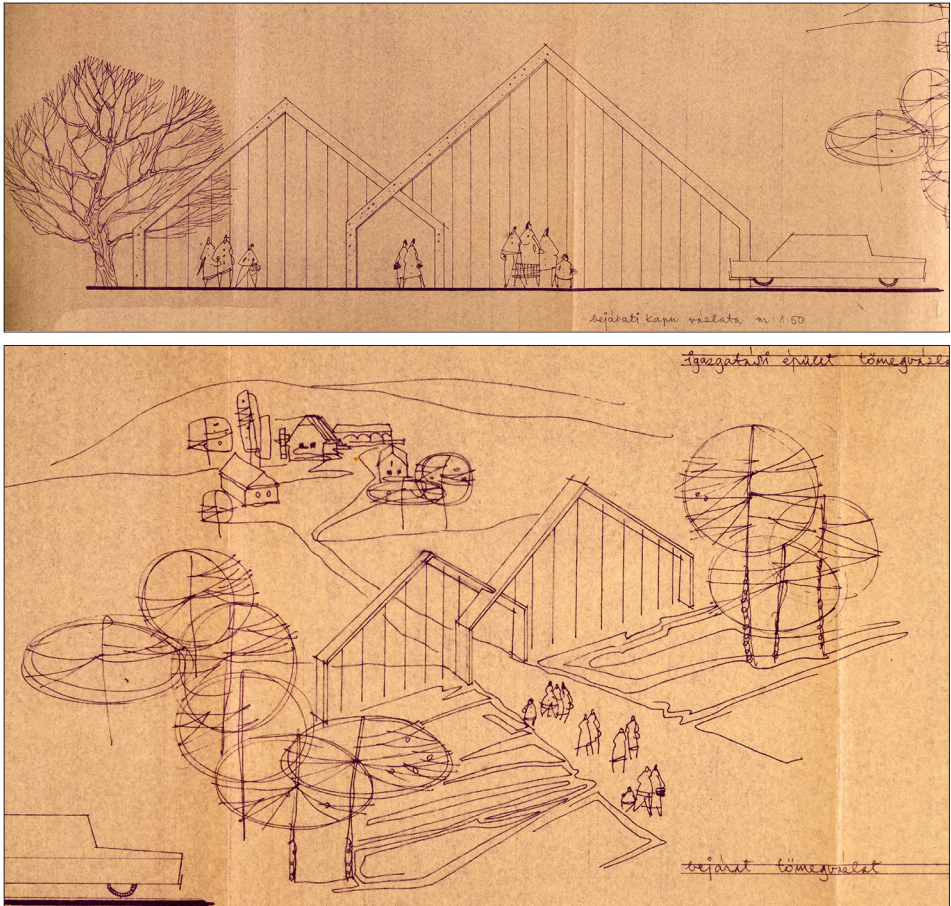

3. ábra: A vízimalom és a hozzátartozó épületek 1967-es felmérés alapján, 1967. Pécsi Tervező Vállalat terve, JPM Néprajzi Osztály Adattára, 993-83.

tek homlokzatát volt hivatott szimbolizálni, melyek aztán a tervező vállalat szerint az Orfűi Skanzen jelképéül és logójaként szolgáltak volna a későbbiekben. A bejárati rész mellett, de azon kívül a patakon innen helyezkedett volna el egy építménycsoport, mely a múzeumi igazgatásnak, az állandó- és időszakos kiállítótereknek, a kutatószobáknak, a kutatói szállásoknak, a gondnoki lakásnak, a műhelyeknek és a raktároknak adott volna helyet. Mindez a szükséges parkolási lehetőséggel biztosítva.

A kapun és a patakon túl a szabadtéri néprajzi múzeum kialakítására két tervváltozatot készített el Szigetvári János. Az „A” alternatíva inkább kiállítás jellegű, mert „– az építmények mellé helyezett pavilonokban kiállítás rendezhető” – magyarázta a tanulmányban Szigetvári. Míg a „B” változat inkább egy faluképet közvetít, mert „[az] egymástól jól elkülöníthető egységekkel összhangot teremt, a valódi élet benyomásait módszeresen adagolja a látogatónak. Az olyan, mint ha... látomásait helyezi elsődlegesen előtérbe.”¹⁴

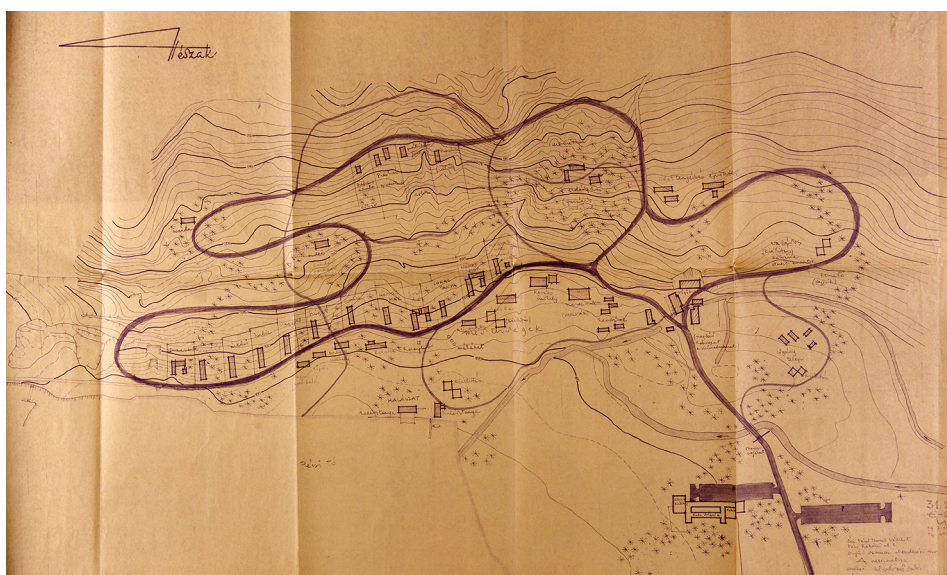
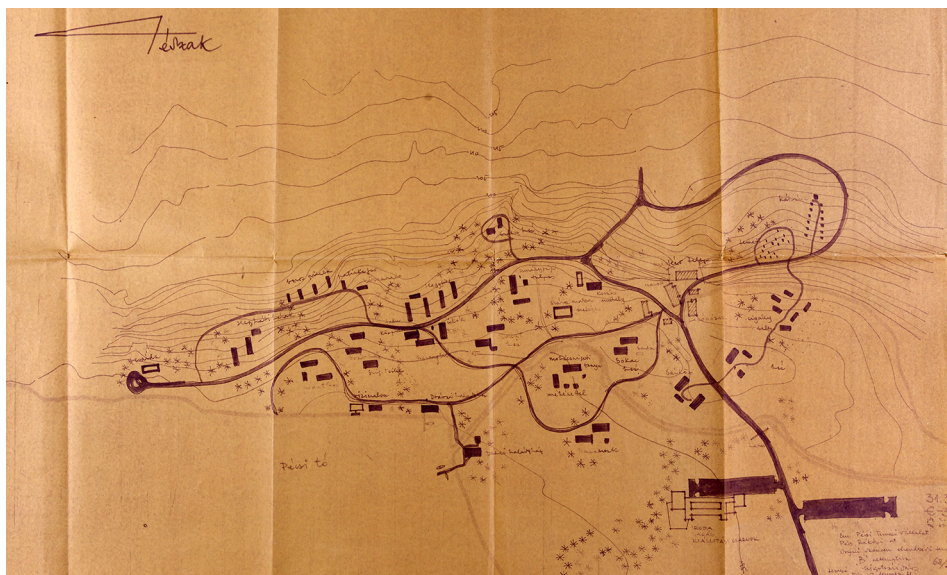
¹⁴SZIGETVÁRI 1967b.

4-5.ábra: Orfűi Skanzen bejárata és a bejárati főépület (igazgatóság), Pécsi Tervező Vállalat tervei, Szigetvári János, 1967. JPM Néprajzi Osztály Adattára, 993-83.

A bejárati részt elhagyva rögtön a helyben megőrzött malomok épületegyüttese (vízimalom, lakóépület, füstös kamra, pince) fogadja majd a látogatót, és ezután következett volna az áttelepítéssel létrehozott egy-egy baranyai táji egységet bemutató parasztporta vagy a tájra jellemző népi építészeti emlékeket bemutató épületek. A következőket választották ki: Szigetvidékről és az Ormánságból is egy-egy talpasház, mekényesi olajmalom (már akkor lebontva készen állt a szállításra, a telepítés 1974-ben megtörtént), Szemelyből délszláv ház, Mohács szigeti sokác tanya, német lakóház Óbányáról vagy Somberekről, tanya épület Élesdről, német polgári ház Komlóról, hegyháti magyar ház Kovácsszénájáról, zselici ház, horvát ház Drávasztáráról, verempincék Turbékről, talpaspince Becsfáról, drávai vagy dunai halásztanya, kovásműhely Goricáról, sárközi ház Decsről, cigánytelep Alsószentmártonból, temető ormánsági faragott fejfákkal. Továbbá helyet kaptak volna a népi kézműveseket és a közösségi élet tereit bemutató épületek is, mint iskola, kocsmá, szatócsbolt vagy csárda.

A Pécsi Tervező Vállalat és Szigetvári János által elképzelt koncepciót Füzes Endre a következőképpen egészítette ki 1968-as tudományos tervében: a célkitűzés megegyezett Szigetvári János elképzeléseivel, ő is kiemelte, hogy a bemutatáson túl, a népi építészet

6-7. ábra: Az Orfűi Skanzen „A” és „B” variánsa, Pécsi Tervező Vállalat tervei, Szigetvári János, 1967. JPM Néprajzi Osztály Adattára, 993-83.

több évszázados értékeit megőrző épületek megóvása is kiemelt szempont: „*olyan épületeket kell a múzeumba telepíteni, amelyek tudományos megalapozottsággal, hitelesen dokumentálják a táj népi építészettörténeti fázisait, illetőleg ezek etnikai vagy társadalmilag meghatározott formáit.*”¹⁵ Fűzes Endre tanulmányának bevezetőjében kiemeli azt

¹⁵Fűzes 1968.

a bemutatási módot, amit Szigetvári János a „B” alternatívának nevezett tervében is megfogalmaz, tehát az épületeket olyan módon kell elhelyezni, hogy az a látogatónak – „*az ismeretszerzésen kívül - élményszerű látványt nyújtson*”¹⁶. Füzes Endre tanulmánytervében táji egységeit képviselő parasztporták részletes bemutatását olvashatjuk, minden egységnél kifejtve egy-egy portán belül áttelepíteni kívánt összes épületegységet a lakóháztól kezdve a pajtán, az istállón át a disznóólig vagy a galambdúrcig. Például a Zselici porta a 3. táji egység tételes felsorolásából megtudhatjuk, hogy a portára egy Magyarlukafáról áttelepített gerendavázas, talpas szerkezetű, karóközös-sárgombócos falú, faragott faoszlopokkal alátámasztott tornácú, háromosztatú, szabadkéményes lakóház került volna. A lakóház mellett gerendavázas, zsupfedeles pajta, cseréptetős, vertfalú istálló, disznóól, tyúkól, gémeskút és présház pincével mutatta volna be a paraszti élet mindennapjait¹⁷. A táji egységek között helyet kaptak volna a különböző tematikus egységek is, mint például ipari üzemek, faluközpont épületei (iskola, kocsmá, közösségi ház), szakrális épületek és egyéb tárgyak, présházak, pincék (Baranya megye neves borvidékeiről), cigánytelep, halásztanya, csárda.

A megvalósítás első üteme és a vízimalom megnyitó ünnepsége

8. ábra: Malomépület az 1970-ben rekonstruált belső berendezéssel együtt, Mándoki László felvétele, 1970. JPM Néprajzi Osztály Fotótár 25198.

Az adattári iratok alapján megtudhatjuk, hogy 1970 márciusában mind a műszaki leírás, mind a tervdokumentáció elkészült a vízimalom helyreállításához. A leírásból kiderül, hogy a bontás is megtörtént, ehhez mellékeltek az épület bontási dokumentációját. A rekonstrukciós terveket részben a Pécsi Tervező Vállalat, részben a Pollack Mihály Építőipari Technikum készítette el. Az Orfűn felépítendő szabadtéri múzeum

¹⁶FÜZES 1968.

¹⁷FÜZES 1968.

első megvalósítási egységét a malomépület teljes felújítása képezte. Az építmény a tervek szerint a „*molnárpar bemutató múzeuma lesz, a belső felszerelést a Baranya megyei Malomipari Vállalat szakemberei a pécsváradi és zengővárkonyi malmokból származó berendezésekkel látják majd el. A molnárlakás belső berendezését korhű tárgyakkal a Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztálya irányításával kell berendezni.*”¹⁸

Az épület 1970. augusztus 20-ai megnyitóján a Janus Pannonius Múzeum igazgatója mondott beszédet. A szöveg jól vázolja a szabadtéri múzeum létjogosultságát térben és időben egyaránt:

„*A szabadtéri múzeumok, a svéd példa alapján ma már szerte Európában gyakoriak. Hazánkban az úgynevezett „skanzenek” létesítése már szinte divat: az országos gyűjtőkörű szentendrei skanzen mellett Zalaegerszegen már áll, Szombathelyen és Nyíregyházán készül a tájak jellegzetes népi építkezését bemutató szabadtéri múzeum.*

Baranya az elsők között kezdeményezte a szabadtéri múzeum létesítését. Menetközben felmerült problémák és anyagi nehézségek miatt csak most kerül sor a többlépcsős terv első objektumának átadására. A késlekedés azonban jót is hozott, terveink ma már egy speciális létesítmény kialakítására irányulnak. Orfű, a tó környéke egy különleges, a népi és a népi igényeket kielégítő kisiparok bemutatója lesz.

*Az itt álló vízimalom mellé hamarosan megyénk egyik legérdekesebb népi műemléke, az 1961-ben lebontott mekényesi olajmalom kerül. Felállításának előkészületei még a nyáron elkezdődnek. Az itt szomszédos épületben malomtörténeti kiállítást rendezünk be, majd később a különböző mesterségek bemutatására falusi műhelyek: kovácsműhely, bognár, kékfestő, köteles-műhely egészíti ki a népi emlékek sorát.”*¹⁹

9. ábra: Vízvezető árokrendszer, Az épülő szabadtéri múzeum részlete, ezen keresztül vezetik a vizet a malom működéséhez, Mihályi Rozina felvétele, 1970.

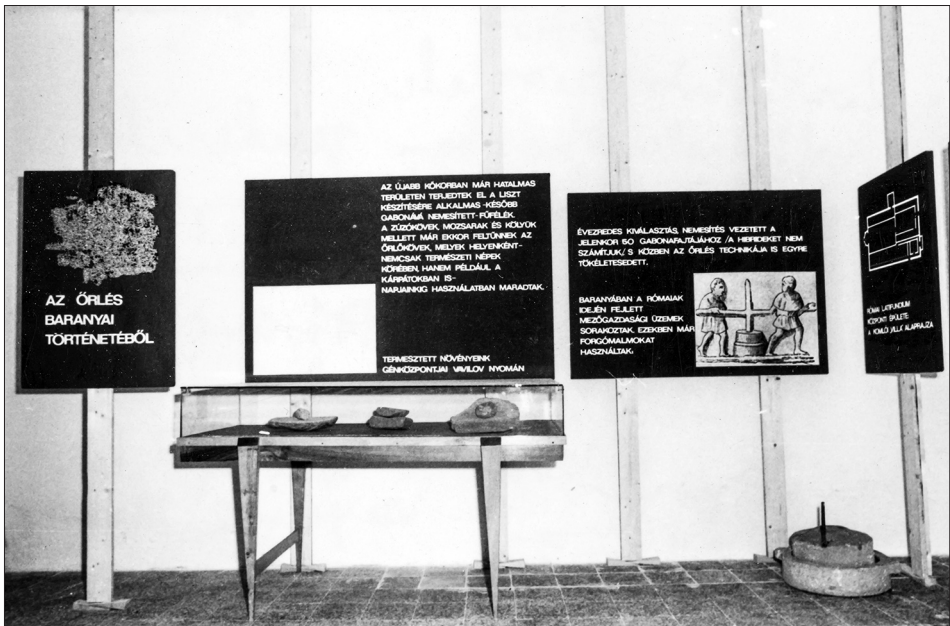
JPM Néprajzi Osztály Fotótára, 25189.

¹⁸JPM Adattár 1970a.

¹⁹JPM Adattár 1970b.

A Néprajzi Osztály fotótárában fellelhető fotókból azonban kiderül, hogy az átadó ünnepség után is még folytatták a munkálatokat a vízimalomban és környékén. Mándoki László és Mihályi Rozina néprajzos muzeológusok képei arról árulkodnak, hogy a területen még faanyagok, romos épületek álltak. Ugyancsak e dokumentumokból tudjuk meg azt is, hogy a volt molnárházban 1971. augusztus 20-án kiállítás nyílt *Az őrlés baranyai történetéből* címmel, melyet Mándoki László rendezett. Sáfrány Zsuzsa szintén a múzeum néprajzos muzeológusának 1974. júniusi fotódokumentációján pedig már egy rendezett, felújított épületegyüttest láthatunk. Rajta volt molnárház a ma is látható faragott oszlopos tornácaival, a vízimalom téglalépcsőjével és a nyári konyha fehérre meszelt homlokzatával.

Az Orfűi Skanzen története a vízimalom, a molnárház és az olajmalom áttelepítésével és felújításával feltehetőleg le is zárult, erre az adattári dokumentáció hiánya is bizonyíték. Egy szerző és évszám nélküli dokumentumból kiolvasható, hogy „*bár évek óta folynak az előkészítés munkálatai, a kérdés mégis lényegében egy helyben topog, s ennek oka, hogy mindmáig nem történt meg néhány alapprobléma tisztázása*”²⁰ E gondolatok írója szerint a legnagyobb gond, hogy se Megyei Tanács Múzeumi Igazgatósága, sem a JPM Néprajzi Osztály nem kapott hivatalos megbízást, az eddig Szigetvári János és Füzes Endre által elkészített tudományos tervvázlat kidolgozására, a koncepció gyakorlatban való megvalósítására.²¹

10. ábra: Az őrlés baranyai története című kiállítás részlete, Mándoki László felvétele, 1972. JPM Néprajzi Osztály Fotótára, 29457.

²⁰JPM Adattár é. n.

²¹JPM Adattár é. n.

11. ábra: Udvarrészlet az orfűi vízimalomnál, Sáfrány Csaba felvétele, 1974.
JPM Néprajzi Osztály Fotótára, 33228.

Az Orfűi Skanzen megvalósításának félbemaradása

Az 1982-ből származó adattári irat az épületegyüttest, mint Orfűi Múzeumot nevezi meg, a Baranyai Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény helyett. Andrásfalvy Bertalan a JPM Néprajzi Osztályának osztályvezetője tett javaslatot az orfűi malommúzeum-együttes továbbfejlesztésére, és a következőképpen indokolja meg javaslatát. „A kb. 20 évvel ezelőtt kialakított terv szerint e területen létesült volna Baranya megye szabadtéri múzeuma. A félbemaradt vállalkozás ebben a formában, főként a pusztuló istállóspajta épülete, a tereprendezés és a bekerítés hiánya miatt, a befejezetlenség, abbahagyottság bélyegét viseli egy gyorsan fejlődő üdülőterület közvetlen közelében. Mindenképpen, ha csonkaformában is, be kell fejeznünk ezt a vállalkozást. Mivel a tervből tulajdonképpen csak a malmok valósultak meg, (egy helyszínen megőrzött és egy áttelepített malom) ésszerűnek látszik, hogy ebbe az irányba tegyünk még egy lépést.”²² Andrásfalvy kétféle jövőképet vázolt fel a malmok épületegyüttesének működtetésre: az egyik a kiállítóterként való funkcionálása, mely alapján az istállóspajtában egy hegyhátú kisüzem anyagát gondolta bemutatni (kocsi, borona, eke). Illetve áttelepítésre javasolt még egy kör alakú szárazmalmot, melynek belsejében a hegyhátú gabonatermelésről szóló kiállítás (Hogyan jut el a búza az őrlésig?) került volna kialakításra. A molnárház jövőjét pedig ideiglenes kiállítóternek képzelte el. A másik variáció szerint az akkortájt megalakuló Országos Kézműves Egyesületnek ajánlanák fel az épületegyüttest, ami ezután alkotóházként működne tovább, ahol szállások, műhelyek és továbbképzés helyül szolgáló terem is ki lett volna alakítva. Az épületek és műhelyek berendezési tárgyai és eszközei autentikus,

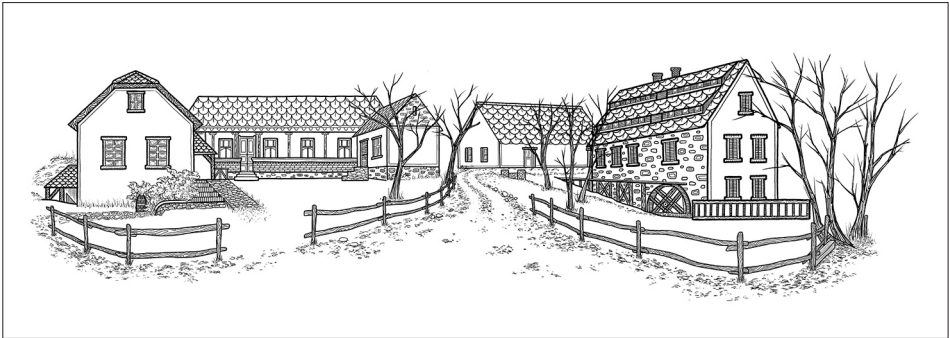
²²ANDRÁSFALVY 1982

a „néphagyománynak megfelelő” tárgyakkal lettek volna felszerelve, így egy hiteles képet adhatna a hagyományos népi kézművesség és kisipar egy-egy szegmenséről.²³

A Janus Pannonius Múzeum Adattárában és Fotótárában fellelhető dokumentáció alapján láthatjuk, hogy az évek során számos probléma merül fel a Baranyai Szabadtéri Néprajzi Múzeum megvalósítása kapcsán. Mándoki László 1970 októberében íródott feljegyzésében a fő problémát a kivitelezéshez és a működtetéshez szükséges anyagi fedezet, illetve a személyi, jogi és szervezeti kérdések megoldásának hiányában látta.²⁴

Az Orfűi Malmok napjainkban

Igaz, az Orfűi Skanzen története az első ütem – a malomépületeinek részleges helyreállítás és a szárazmalom áttelepítése – után sajnálatos módon véget ért, de a jelenleg az Orfűi Malmok néven működő múzeum és a hozzátartozó sokszínű és színvonalas programokban bővelkedő kulturális tér kárpótolni tudja a népi építészet, a kézművesség, népzene, a hagyományos paraszti életmód után érdeklődőket, és ad egyben helyszínt a falu közösségi életének is. Az Orfűre látogatók malomtúrák során ismerkedhetnek meg az épületegyüttes történetével, a különböző malomfajták működésével. Betekintést kaphatnak a vízimalom, a szárazmalom és a papírmalom munkájába is. Végigkísérhetik a búza útját a kenyérig, az őrléstől a kemencébe vetésig. A múzeumi bemutatás mellett számos más szolgáltatást is kínál a Malmok csapata. A kulturális, néprajzi és múzeumpedagógiai programokon túl, magasszínvonalú cukrászdát és pékséget is üzemeltetnek, polcaikon megtalálhatóak a környék és a saját kézműves termékeik. A molnárház pedig a mai napig otthont ad az Orfűi Kézműves Egyesületnek, ahol szakkörök keretein belül bárki elsajátíthatja többek közt a kosárfonás, könyvkötés vagy a fazekasság fortélyait is.²⁵

12. ábra: Az Orfűi Malmok épületei, Orfűi Malmok Grafika Műhely, Nagy Gergő munkája.

²³ANDRÁSFALVY 1982

²⁴MÁNDOKI 1970

²⁵Orfűi Malmok weboldal: <https://www.orfuimalmok.hu/muzeum/>

Összefoglalás

Az 1960-as években országsszerte megjelenik a törekvés a szabadtéri néprajzi gyűjtemények létesítésére regionális és fővárosi szinten egyaránt. E folyamatba illeszkedik bele a Baranyai Szabadtéri Néprajzi Múzeum terve és koncepciója is. A Janus Pannonius Múzeum Néprajzi osztályának adattárában és fotótárában fellelhető dokumentumok alapján követhető végig a megye szabadtéri néprajzi múzeumának története. Az eleinte Pécs külterületén, illetve Harkányba elképzelt beruházást végül Orfűre, az orfűi vízimalom épületegyüttese mellé álmodták meg. Szigetvári János és Füzes Endre tervei alapján betekintést nyerhetünk a beruházás részleteibe. A dokumentációból megismerjük koncepció egyes elemeit is, számos baranyai parasztporta és Baranya megyére jellemző népi építészeti emlékeket bemutató épület áttelepítési terve olvasható ki. A megvalósítás azonban agyagi forrás és szakmai irányítás hiányában elmarad. A vízimalom helyreállítása és a mekényesi szárazmalom áttelepítése után a szabadtéri néprajzi múzeum története félbeszakad, azonban a napjainkban Orfűi Malmokként működő múzeum és kulturális tér kárpótolni tudja az ideérkező látogatókat. A papírmalomban a papírkészítés hagyományos módszereivel, a szárazmalomban a köves őrlés, a régi vízimalomban pedig a hengersizékes őrlés rejtjelmeivel ismerkedhetünk meg.

Irodalom

- ANDRÁSFALVY B. 1971: Kiegészítés az Orfűi-Vízfő-i vízimalom múltjának ismertetéséhez. JPM Néprajzi Osztály Adattár 965-83. tétel.
- ANDRÁSFALVY B. 1982: Javaslat az orfűi malommúzeum-együttes továbbfejlesztésére. JPM Néprajzi Osztály Adattár 1090-2015/I. tétel.
- Dunántúli Napló 1968: Készülnek a skanzen tervei, Nyilatkozik a Megyei tanács elnöke. Dunántúli Napló, 209 (1968. 09.06.): 3.
- FÜZES E. 1968: Az orfűi Szabadtéri Néprajzi Múzeum tudományos tervének vázlata.
- FÜZES E. 1997: A népi építészeti emlékek védelme. In: Paládi-Kovács A. (főszerk.): Magyar Néprajz IV. Életmód. Budapest, 1997. pp. 310-312.
- JPM Adattár 1968a: Jegyzőkönyv az Orfűi Skanzen tanulmánytervének tervezőbizottságának tárgyalásáról. JPM Néprajzi Osztály Adattár 977-83. tétel.
- JPM Adattár 1968b: Baranyai Szabadtéri Néprajzi Múzeum Előkészítő Bizottságának alakuló üléséről. JPM Néprajzi Osztály Adattár 970-83. tétel.
- JPM Adattár 1968c: Baranyai Szabadtéri Néprajzi Múzeum Előkészítő Bizottságának véleménye dr. Füzes Endre tudományos tervvázlatáról. JPM Néprajzi Osztály Adattár 962-83. tétel.
- JPM Adattár 1970a: Pollack Mihály Építőipari Technikum: Az orfűi malom. JPM Néprajzi Osztály Adattár 925-83. tétel.
- JPM Adattár 1970b: Megnyitószöveg és levél az orfűi vízimalom megnyitásához. JPM Néprajzi Osztály Adattár 961-83. tétel.
- JPM Adattár é.n.: A Baranyai Szabadtéri Néprajzi Múzeum problémáiról. JPM Néprajzi Osztály Adattár 967-83. tétel.
- JPM Néprajzi Osztály Adattár 999-83. tétel
- MÁNDOKI L. 1967: Megjegyzések a Harkányi Skanzen tanulmányához. JPM Néprajzi Osztály Adattár 972-83. tétel.
- MÁNDOKI L. 1968: Javaslatok a Baranyai Szabadtéri Múzeum Előkészítő Bizottságának megalakulásához. JPM Néprajzi Osztály Adattár 966-83. tétel.
- MÁNDOKI L. 1970: Feljegyzés a Baranyai Szabadtéri Néprajzi Múzeum ügyében. JPM Néprajzi Osztály Adattára 975-83. tétel.
- Orfűi Malmok weboldal: <https://www.orfuimalmok.hu/muzeum/>, megtekintés dátuma: 2021.08. 08.
- Orfűi Malmok Facebook: #jubilamalom hashtag bejegyzések az Orfűi Malmok közösségi oldalán. <https://www.facebook.com/hashtag/jubil%C3%A1lmalom>, megtekintés dátuma: 2021. 08. 08.
- ORSÓS L. 1968: Orfűi Skanzen programjának megrendelése. JPM Néprajzi Osztály Adattár 969-83. tétel
- SZÁSZ J. – SZIGETVÁRI J. 1976: Népi építészettünk nyomában. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1976, 275.
- SZIGETVÁRI J. 1967a: Orfűi Skanzen építkezési terve (tervrajzok). JPM Néprajzi Osztály Adattár 1019-83. tétel.
- SZIGETVÁRI J. 1967b: Tanulmányterv az Orfű közelében kialakítandó Szabadtéri Népi Múzeum építkezéséhez. JPM Néprajzi Osztály Adattár 993-83. tétel.